

RESENSIES

BYBELWETENSKAPPE

W Vosloo & F J Van Rensburg (reds), *Die Bybellennium, een-volume kommentaar. Die Bybel uitgelé vir eietydse toepassing*, Vereniging 1999, Christelike Uitgewers-maatskappy, 1902 pp. Prys onbekend.

Commentarene op de bijbel in één volume bestaan veelvuldig in het Engels. Er zijn er meerdere in de handel en verschillende nieuwe zijn in voorbereiding. In de katholieke wereld is in de VS en ook daarbuiten de Jerome Biblical Commentary de meest verspreide. Zelf was ik betrokken bij de voorbereiding van de International Bible Commentary, Collegeville 1998; waarin ik ook de commentaar op Jona voor mijn rekening nam. In andere talen zijn éévolume commentarene eerder uitzonderlijk. De hier besproken commentaar heet heel toepasselijk Bybellennium (gepubliceerd aan de vooravond van 2000), en is een praktische bijbelcommentaar voor predikanten, studenten en andere geïnteresseerden. Uiteraard kan zo 'n commentaar geen vers voor vers uitleg bieden maar wordt eerder per perikope besproken.

Elke commentaar begint met een paragraaf over: waarom het betreffende bijbelboek (bv Gen) vandaag (nog) lezen? Daarin wordt de boodschap van het boek samengevat en worden de lezers aangespoord het boek te lezen om die boodschap te ontdekken. Vervolgens volgen enkele paragrafen over de historische lezers, de ontstaanstijd van het bijbelboek, de verhouding tot andere bijbelboeken, enz. De commentaar zelf is uiteraard sober maar degelijk. Interessant zijn de zeer talrijke "fokusvensters", grijze blokken waarin vertaalproblemen, historische en geografische verduidelijkingen of bijzondere woordverklaringen, worden geboden. Vooral de fokusvensters van de laatste categorie bevatten nogal wat theologische discussies die met de interpretatie van de betreffende perikope samenhangt. Het viel mij op dat de standpunten die de auteurs daarbij innemen voorzichtig progressief zijn. Het is bekend dat de Nederduits gereformeerde kerk zeer lang bijbels-fundamentalistisch is geweest en op sommige plaatsen nog zo is. Vandaar wellicht de voorzichtige formuleringen. De traditionele opvattingen worden vermeld en als alternatief wordt de meer moderne opvatting ernaast geplaatst (bv de Mesopotamische zondvloedverhalen kunnen begrepen worden als gemeenschappelijke herinneringen aan de zondvloed of doordat Israël deel had aan eenzelfde wereldbeschouwing, wat eerder een kultuur- en godsdiensthistorische verklaring is).

De laatste honderd blz bieden een aantal artikels over inleidingskwesities van de bijbel en bijbelse theologie. Sommige paragrafen gaan daarbij in op zeer concrete vragen die men bij het bijbellezen en vooral bij

het interpreteren van de bijbel in de huidige pastorale praktijk tegenkomt: bijvoorbeeld welke aspecten van het OT gelden nog vandaag? Een verklarende lijst van technische termen en een index van aktuele theme's sluit dit zeer nuttige instrument af.

E Eynikel (Nijmegen)

NUWE TESTAMENT

P Barnett, *The Second Epistle to the Corinthians* (New International Commentary on the New Testament), Eerdmans, Grand Rapids 1997, 662 pp. Prys onbekend.

Vir geruime tyd het daar 'n vakuum ten opsigte van goeie resente kommentare op 2 Korintiërs bestaan. Dit is uiters verblydend dat hierdie leerme nou gevul is deur kwaliteit kommentare soos onder meer dié van Furnish, Martin en Thrall. Twee Korintiërs is egter so 'n moeilike en terselfdertyd sentrale Paulusboek dat die behoefte aan diepgaande kommentare daarop nog geensins uitgeput is nie. Daarom moet die verskyning van bostaande kommentaar verwelkom word.

Barnett is 'n Australiese Nuwe-Testamentikus wat Anglikaanse biskop geword het. Laasgenoemde posisie bring mee dat hy, naas sy deeglike taalkundige en eksegetiese agtergrond, ook 'n besondere oog vir die pastorale dimensie van hierdie Paulusbrief het. Telkens vra hy hoe oor 'n spesifieke passasie gepreek sal kan word. Besonder waardevol in hierdie verband is sy algemene hermeneutiese besinning (p 47-50) oor hoe 2 Korintiërs vir vandag aktueel gemaak kan word.

Teenoor die talle pogings om 2 Korintiërs as 'n amalgaamaat van verskeie Pauliniese skrywes te bewys, handhaaf Barnett die eenheid van hierdie brief en motiveer sy standpunt met sterk retoriese sowel as taalkundig-stilistiese argumente. Selfs hoofstukke 10-13 se eenheid met hoofstukke 1-9 word gehandhaaf. Hy beskou 2 Korintiërs as 'n apologetiese skrywe met hoofstukke 10-13 as behorende tot die *peroratio* waarin 'n emosionele appèl op die lesers gemaak word. Ook hoofstukke 1-9 is volgens hom 'n integrale eenheid. Sy beredenering dwing respek af, al sou 'n mens nie noodwendig met al sy standpunte saamstem nie. Met 'n gedeelte soos 6:14-7:1 speel hy darem regtig te maklik klaar. Dit bly steeds 'n Fremdkörper binne sy konteks.

Vir die bekwame wyse waarop hy die Joodse sowel as die Hellenistiese faset by Paulus hanteer, verdien hy 'n pluimpie. Dit bly egter 'n vraag of die "valse apostels" noodwendig in Jerusalem woonagtig moes gewees

het. Hulle kon net sowel Hellenistiese Jode gewees het wat ideologiese noue kontakte met Jerusalem gehandhaaf het. Hy is bewus van die gevaar verbonde aan “mirror reading”, maar vermy dit nie altyd self nie. Hy lees byvoorbeeld in Paulus se formulerings te veel in aangaande die dwaal-leraars (vgl pp 35,39).

Barnett se wetenskaplikheid, gepaard met respek vir die Skrifgesag, verdien besondere vermelding. Sy eksegeese is deurgaans van ‘n besonder hoë gehalte. ‘n Goeie voorbeeld hiervan is sy bespreking van *ekklēsia* (pp 59-60). Sy klem op die Godbepaaldheid en eskatologiese karakter van Paulus se kerkbegrip, sowel as die rol van die indikatief-imperatief vir die regte verstaan daarvan, kan nie sterk genoeg onderskryf word nie. Sy stelling dat gemelde term slegs dui op die gesamentlike byeenkoms (“plenary assembly”) van al die huisgemeentes van Korinte, terwyl laasgenoemde as “subcongregations” (p 9) beskou moet word, oortuig egter nie heeltemal nie.

Om saam te vat: wetenskaplikheid en piëteit het mekaar in hierdie kommentaar ontmoet. Dis nie net uiters geskik vir die kritiese beroeps-eksegeet nie, maar ook vir die predikant en die geestelike werker wat dieper wil delf met die oog op die eietydse toepassing van die Skrif. Hierdie kommentaar is vir my in meer as een opsig ‘n hoogtepunt. Die aanskak daarvan word baie sterk aanbeveel.

A B du Toit

R Baxter, *The Ministry we need*, Evangelical Press, Durham 1997, 143 pp. Prys onbekend.

Hierdie boekie is in werklikheid ‘n verkorte en geredigeerde weergawe van Baxter se sewentiende eeuse boek *the Reformed Pastor*. Ek het as jong predikant laasgenoemde stokou boek, geskryf deur die “most outstanding pastor and evangelist Puritanism has produced” (J I Packer), taamlik skepties in die hand geneem, maar kan tot vandag toe nog onthou hoe die diepe erns en innerlike elektrisiteit daarvan my tot in my wese geruk het. In hierdie verkorte weergawe is dit nie anders nie. In kort, dinamiese sinne praat Baxter direk met die evangeliedienaar, woorde wat skok, verwond, beskaam, selfondersoek oproep, skuldbelydenis en genesing bring. Die groot skares wat hy getrek het, bewys dat sy preke met dieselfde elektrisiteit gelaai was. Alhoewel 'n mens meermale van hom moet verskil, word hierdie verskille verdwerg agter die Geesge vulde waarheid en wysheid wat hier tot jou spreek. Dit is haas ongelooflik dat woorde wat meer as drie eue gelede geskryf is, nog steeds so direk, op die man af, met jou kan praat. Dis eintlik jammer dat die bygevoegde biografie van Baxter soveel

plek in beslag neem. 'n Mens sou nog meer van sy eie stem wou gehoor het. Tog wys sy biografie dat hy sy boodskap ook geleef het. Sy treffende aforismes bly 'n mens by. Ek noem slegs enkeles van die baie wat ek onderstreep het.

A free confession is necessary for a full pardon, and when sin is public, the confession should also be public (p 15).

How tragic: to starve with the bread of life in your hands, urging others to eat. If this is true of you, take my advice, preach to yourself before preaching any more to others (p 19).

Your people will notice it if you have spent much time with God and they will benefit. What is most in your hearts is likely to be most in their ears (p 21).

If our motives are not right, even our best sermon is no more than a glorious sin (p 37).

If our words are not sharp, they will never pierce stony hearts (p 39).

The more God's presence is apparent in our ministry the more profoundly will it influence people (p 40).

They reject the doctrine of papal infallibility, but seem ambitious to be little popes themselves! (p 46).

It is the Holy Spirit who draws sinners to Christ. However, he generally uses means, which includes not only what we say but the way we say it (p 49).

God is my Master, his word is my rule, his work is my calling and saving souls is my aim (p 54).

Grace grows by exercise (p 73).

Koop gerus hierdie kosbare boekie. Kerf en kou dit rustig en nadenkend soos winterbiltong. Vir leraar én gemeente sal dit tot groot seën wees.

A B du Toit

J D G Dunn. *The Christ & the Spirit. Volume 1: Christology*. Eerdmans, Grand Rapids 1988, 462 pp. Prys onbekend.

James Dunn is tans ongetwyfeld een van die mees gerespekteerde inter-nasionale Nuwe Testamentici. Sy invloedryke navorsing op die terrein van die Pauliniese eksegesi en teologie (wat in 1997 gekulmineer het in sy monumentale werk op die Pauliniese teologie: *Theology of Paul the Apostle*), het hom as een van die belangrikste Paulus-navorsers onderskei. Tussendeur het Dunn ook heelwat aandag aan die Christologie van die Nuwe Testament in verskeie publikasies gewy. Veral sy monografie: *Christology in the Making* (London, 1980), het tot heelwat akademiese gespreke in hierdie verband aanleiding gegee.

Hierdie boek wat ek ter hand het, is 'n versameling van vier en twintig van Dunn se essays met betrekking tot die tema van Christologie wat tussen die jare 1970 en 1997 gepubliseer is. Hy erken dat sy fassinering met die persoon van Jesus, as simboliese figuur wat die verbeelding van mense steeds wêreldwyd aangryp, een van die vernaamste beweegredes vir sy eie interesse in die Christologie is. Voorts sê Dunn onomwonde dat sy geloof in Christus hom genoop het om te vra wat hyself aangaande Jesus behoort te glo. Andersyds het sy akademiese nuuskierigheid hom deur die jare aangevuur om te probeer vasstel waarom die kerk regdeur die geskiedenis so 'n sentrale plek aan Jesus se persoon en werk toegeken het.

In die eerste drie hoofstukke van hierdie boek verskyn drie essays van Dunn vanuit die vroeë negentigerjare. Hierin word sy sieninge rakende Jesus goed opgesom. In 'n neutedop saamgevat, gaan Dunn uit van die standpunt dat Jesus Homself as 'n Jood gesien het en dat sy optrede daarom in kontinuiteit met God se handeling in die Ou Testament gesien moet word. Vir die eerste Christene verteenwoordig Jesus sodoende die eskatologiese vervulling van Israel se profesieë. Voorts verstaan Dunn die kruis en die opstanding van Jesus as die gestaltegewing van dit wat Hyself geleer en voorgestaan het.

Die hart van die Nuwe Testament se Christologie is volgens Dunn geleë in die aanspraak dat die mens Jesus uit die dood opgewek is en verhoog is na God toe. Hierdie motief loop soos 'n goue draad deur al die geskrifte van die vroeë Christene. Genoemde saambindende aspek rondom die sterwe en opstanding van Jesus word egter verskillend verwoord en op eiesoortige maniere teologies uitgewerk deur die Nuwe-Testamentiese skrywers. Die verskillende situasies waarbinne hulle hulleself bevind het, en laasgenoemdes se uiteenlopende invalshoeke lei sodoende tot 'n ryke skakering van interpretasies rondom die kruisgebeure binne die Nuwe Testament. Ten spyte van die genuanseerdheid van die Nuwe Testament se sieninge rakende die Persoon van Christus

het die vroeë kerk nooit hulle siening van die eenheid van God (monoteïsme) prysgegee nie. Hulle verstaan van die verhouding tussen God, Jesus en die Gees het trouens die weg gebaan vir die herdefinieëring van monoteïsme in die rigting van trinitariese formulerings.

Hierdie versameling essays oor die Christologie uit die pen van Dunn is sonder twyfel 'n aanwinst vir iemand wat belangstel in die persoon en werk van Jesus. In ons huidige situasie, waar navorsing rondom die historiese Jesus tot heelwat openbare debat aanleiding gee, behoort 'n boek soos hierdie duidelike koers aan studente van die Nuwe Testament te bied.

S J Joubert

J A Fitzmyer, S J, *The Dead Sea Scrolls and Christian Origins*, Eerdmans, Grand Rapids, Michigan 2000. 290 pp. Prys onbekend.

Fitzmyer se *The Dead Sea Scrolls and Christian Origins* is 'n versameling van hoofsaaklik voorheen gepubliseerde opstelle wat op verskillende maniere aansluit by die tema wat in die titel van die boek aangegee is. Die doel van die boek is nie om die genoemde tema sistematies, oorsigtelik te dek nie, maar eerder om 'n uiteenlopende stel essays van hierdie vermaarde akademikus in handiger formaat aan die akademiese gemeenskap beskikbaar te stel. Dit is dus nodig om 'n kort oorsig oor die inhoud te gee.

Hoofstuk 1 bied 'n inleiding tot algemene metodologiese oorwegings wat van krag is vir die leser van die Qumran-rolle en verduidelik 'n paar algemene foutiewe uitgangspunte.

In Hoofstuk 2 word die waarde van die rolle vir die studie van die vroegste Christendom opsommenderwys bespreek by wyse van die afdelings: Johannes die Doper, Jesus van Nasaret en die Nuwe Testamenteiese geskrifte.

Hoofstuk 3 is gewy aan die Aramese "Seun van God"-teks (4Q246). 'n Volledige bespreking van tekstuele- en vertaal probleme word aangebied voordat die belangrikste interpretasie-moontlikhede teen mekaar opgeweeg word.

Hoofstuk 4 bespreek in groter detail die agtergronde vir die "Seun van God" hoogheidstitel. Dit is Ou Testamentiese- en Qumran-agtergronde (hoofsaaklik weer 4Q246) wat gedek word.

Die enigste opstel wat die eerste keer in hierdie bundel verskyn, is hoofstuk 5. Dit stel die saak van Messianisme by Qumran aan die orde. Eerstens word na die Messias-titel in die Ou Testament gekyk. Tweedens word die relevante Qumran-fragmente vertaal en bespreek en in verband

gebring met ander Joodse literatuur. Ten slotte word die relevansie van Qumran-Messianisme vir die Nuwe Testament verduidelik.

In hoofstuk 6 word die genre van makkarismes bespreek en die 4Q525-tekse kry in hierdie verband besondere aandag.

Hoofstuk 7 bied linguistiese- en histories-kritiese insigte op die uitroep "Hosanna"!

In hoofstuk 8 bespreek Fitzmyer die waarde van die Tobit-tekste van Qumran.

In hoofstuk 9 word die bespreking van die Tobit-fragmente voortgesit. Dit word gedoen deur telkens die tekste met bekrywing van die fisiese en paleografiese detail daarvan te gee, notas oor die lesing uit te werk, 'n vertaling van die tekste te gee en kommentaar (hoofsaaklik met verwysing na die Griekse- en Latynse tekste) aan te bied.

Die tema van hoofstuk 10 is die tekste en taal van die Aramese Levi-dokument.

In hoofstuk 11 word nuwe voorstelle om die Qumran-gemeenskap met die Sadduseërs te verbind, weerlê en voorkeur vir die identifikasie met die Esseners bevestig.

Hoofstuk 12 oorweeg verskillende interpretasies van 'n leesprobleem in die Damascus-dokument, wat handel oor die dood van die Leeraar.

In al hierdie besprekings word sensasionalistiese interpretasies geëvalueer en weerlê. Elke tema word deeglik binne die historiese verloop en huidige stand van die betrokke debat gesitueer. Fitzmyer doen moeite om elke standpunt ernstig te oorweeg en erken, waar nodig, die beperkings van sy eie interpretasies.

Die boek kan met die grootste vrymoedigheid aanbeveel word vir navorsers wat in die een of ander hoofstuk sou belangstel. Die studies getuig sonder uitsondering van die hoogste akademiese gehalte. Die waarde van die boek bly egter gesetel in die individuele studies, wat uiteindelik nie in die boek tot 'n behoorlike eenheid verwerk is nie, en wat op plekke onnodig oorvleuel.

E Wolff

C Keener, *A Commentary on the Gospel of Matthew*. Eerdmans, Grand Rapids 1999, 1040 pp. Prys: \$60-00.

Die Matteusevangelie is tans die fokuspunt van intensiewe navorsing. Belangwekkende kommentare, soos dié van Ulrich Luz (waarvan 'n paar volumes reeds verskyn het) en Herbert Frankemölle, gee vanuit Europa tans die pas in hierdie verband aan. Tog is Craig Keener, professor in Nuwe Testament te Wynnewoord, Pennsilvanië, se kommentaar op

Matteus is 'n aangename verrassing, 'n vars bries, vanuit Noord-Amerikaanse kringe.

In hierdie kommentaar val die fokus op die sosio-historiese konteks van die Evangelie, sowel as op Matteus se verstaan en toepassing van die verhaal van Jesus binne die raamwerk van sy Christelike leserskring. Soos te verwagte in enige omvangryke kommentaar van hierdie aard, fokus Keener eerstens op 'n aantal historiese vrae, soos outeurskap (hy aanvaar die vroegkerklike tradisie rakende Matteus as outeur met huiwering), die oorsprong van die Evangelie (te wete, 'n Griekssprekende stedelike sentrum in Siro-Palestina), en die datering (iewers rondom die laat 70's van die eerste eeu). Hy toon aan dat Matteus deur die loop van sy Evangelie veral fokus op die outoritatiewe leringe en wonders van Jesus as Seun van God en Messias. Teenoor die relatiewe klein groep Farisaïese skrifgeleerdes en die leiers van sinagoges, wat in die tyd na 70 nC gepoog het om die Judaïsme na luid van hulle eie tradisies te struktureer (in opposisie met Joodse Christene), wil Matteus, aldus Keener, sy Christelike lesers toerus om hierdie krisis die hoof te bied. Teenoor die heersende vyandskap binne die samelewing moet die gelowiges aan wie hy skryf, in die lig van die verhaal van Jesus, hulle eie horisonne verskuif. Hulle moet opnuut verstaan dat hulle groep is tot radikale dissipelskap en tot gehoorsaamheid aan Jesus. Ten einde hierin te slaag, word hulle deur die loop van die narratief begelei om opnuut die ware identiteit van Jesus te ontdek. Hy is die Een wat sy lewe vir sy volgelinge opgeoffer het, maar Hy is ook Seun van die mens; die Een wat binnekort weer as regter oor Israel op die toneel gaan verskyn. Omdat die opgestane Immanuel tans by sy kerk is, moet hulle binne die moeilike post-70 omstandighede onverskrokke bly glo en voortgaan met die verkondiging van sy Messiaskap aan alle mense.

Keener se kommentaar is tot oorlopens toe gevul met historiese informasie vanuit Joodse en Griekse tekste. Dit is voorwaar 'n vreugde om so 'n rykdom van primêre tekste by haas elke eksegetiese analise aan te tref. Vir enige ernstige student van Matteus bied hierdie kommentaar 'n kortpad na die ontsluiting van relevante historiese literatuur vanuit die "Umwelt." Bloot om dié rede sou ek hierdie publikasie van harte wou aanbeveel. Keener slaag egter ook goed daarin om Matteus inhoudelik te analiseer. Kreatiewe invalshoeke en grondige besprekings van moeilike tekste (vergelyk byvoorbeeld sy bespreking van die sg. Antiteses in Matteus 5:21-48) maak van hierdie kommentaar werklik 'n plesier om te lees. Dit bied ook genoegsame rigtingswysers rakende die aktualisering en prediking van die teks binne die hede. Sonder huiwering sou ek enige student van die Nuwe Testament wou aanmoedig om hierdie kommentaar tot sy of haar boekversameling toe te voeg.

S J Joubert

R N Longenecker (ed) *Life in the face of death. The resurrection message of the New Testament*, Eerdmans: Grand Rapids Michigan/Cambridge 1998, 314 pp. Price unknown.

“Life in the face of death” consists of 12 articles which deal with different aspects of life and death in the ancient world. There are four major areas of focus: In the first section attention is given to life and death in the Ancient Near East, the Graeco-Roman World and in Second Temple’s Judaism. The second section deals with *portrayals of Jesus and his teaching*. The relevant theme is explored in both the Synoptic Gospels and the Gospel according to John. the *Message of Paul* represents the third focus area. The issues of development in Paul’s resurrection thought, as well as immortality resurrection and the Christian life are considered in detail. Fourthly, *experiences of the Early Church* are dealt with. Acts, Hebrews and the Apocalypse of John are each discussed in a different article.

The obvious strong point of this book is that the theme of life and death is explored in depth across the whole spectrum of the writings of the New Testament, while the reader is also supplied with important information on the background against which the New Testament material should be considered.

In the introductory chapter Longenecker does well in focusing on the centrality of the issue of life and death in all different religions. It is indeed a central theme because it deals with the central questions of existence. It is aptly illustrated how different approaches to the question of life and death lead to different behaviour and attitude in each case.

The essence of the book deals with the New Testament (8 of the 12 articles). However, the three articles dealing with background perspectives makes good reading. Not only are they well written (especially the one on second Temple Judaism), but they also put the reader in a position to trace differences in approach among the different cultures. This enables one to identify lines of continuity and discontinuity. This shows that different choices, than the ones found in the New Testament, were possible but that they were not made for very good reasons. Against this background the particular, and in some aspects unique, character of life and death in the New Testament becomes more apparent.

The articles on the different books of the New Testament are typical theological discussions of the theme with a strong emphasis on the text of the New Testament itself. This is to be commended. The arguments and eventually the results are based on textual arguments and not on dogmatic theory. The general quality of the discussions are good, although there are minor differences in approach, method and here and there of quality. For instance, although the article on John was well written and interesting, the approach chosen did not provide for all aspects to be considered. There are

also smaller differences in some of the articles on the focus. In some articles the emphasis falls more on death while life or resurrection comes more into focus in others.

My major criticism, of an otherwise very good book, is that the way in which the articles are “synchronised” could have been better. This is not a unique problem to this book – it is usual in books written by a group of people. Each one focusses on his topic without really giving the necessary attention to what is being said elsewhere. This results in “twelve articles” and not in “one book”.

Perhaps this problem could have been solved by adding a “strong” summarizing chapter in which attention is given to the “bridges” between the different articles. This is not criticism revealed against the planning of the book. To the contrary, the book is well planned. However, an overall picture is missed in which tendencies and lines of development receive due attention.

To conclude: This book provides anybody who is interested in the theme of life, death and resurrection as it is described and treated in the New Testament with a gold mine of information. The information is treated and presented in a responsible way which makes the book reliable and therefore a valuable tool for research.

J G van der Watt

D G K Taylor (ed), *Studies in the Early Text of the Gospels and Acts* (Texts and Studies, 3rd series, vol 1), Birmingham University Press, Birmingham 1999, 283 pp. Prys onbekend.

Bogenoemde werk bundel die referate van die eerste Birmingham Colloquium oor Nuwe-Testamentiese tekskritiek wat in 1997 by die Universiteit van Birmingham gehou is. Die bundel bestaan uit twee dele: die eerste bevat kritiese analises oor die werkwyse en stand van die Nuwe-Testamentiese tekskritiek, terwyl die tweede deel hom hoofsaaklik op spesifieke tekste toespits.

J L North behandel die Oxford debat van ‘n eeu gelede rondom die afwysing van die Textus Receptus as die “ware”, betroubare teks van die Griekse Nuwe Testament. Dis merkwaardig dat hierdie debat selfs vandag nog nie oral afgehandel is nie. Meer aktueel en van breër belang is egter L W Hurtado se oorsig oor die huidige stand van en nuwe ontwikkelinge in die tekskritiek. Hy sien verskillende tekens van oplewing op hierdie uiters tegniese maar terselfdertyd belangrike terrein van die Nuwe-Testamentiese wetenskap. Hy verteenwoordig myns insiens die gesonde benadering dat eksterne en interne getuienis ‘n gesonde balans moet vorm in beslissings

ten opsigte van die betroubaarste Nuwe-Testamentiese grondteks. Hurtado se artikel kan sterk aanbeveel word vir algemene oriëntasie. Die ander artikels in die bundel is detailstudies wat slegs spesialiste sal interesseer.

A B du Toit

N Walther, E Reinmuth & P Lampe, *Die Briefe an die Philipper, Thessalonicher und an Philemon* (Das Neue Testament Deutsch 8/2), Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen 1998, 232 pp. Prys onbekend.

Die Neues Testament Deutsch reeks het reeds geslagte Duitse gelowiges gedien. Die hoofdoel was om die inhoud van die Bybel nader aan voetsoolvlak te bring deur die direkte gebruik van die grondtale en tegniese terme so ver moontlik te beperk. Dit sou egter 'n fout wees om te meen dat hierdie kommentare nie op 'n sterk wetenskaplike basis berus nie. Met die jare het hierdie wetenskaplike inslag selfs toegeneem en ook die leraar en vakman kan vandag met groot vrug van hierdie kommentare gebruik maak. Hulle bied die voordeel dat die leser op 'n heel bondige wyse op hoogte van die jongste stand van sake gebring word.

Nikolaus Walther het die Filippensebrief hanteer. Die oorspronklike eenheid van hierdie brief word reeds lank bevraagteken. Veral die harde breuk tussen 3:1 en 3:2 gee probleme. Walther se slotsom is dat Filippense uit drie oorspronklike Paulusbriewe aan die Filippense saamgestel is. Nietemin bespreek hy die brief deurlopend soos dit in die huidige kanonvorm voor ons lê. Die verdelingshipotese bring egter mee dat Filippense nie as een strukturele geheel ondersoek kan word nie, met gewigtige implikasies vir sy verstaan. Teenoor die verdelingshipotese moet ingebring word dat die lewe dikwels meer onverwagte wendinge inhou as waarmee ons geneig is om in ons studeerkamers rekening te hou. Aan die ander kant weet ons vandag nog so min konkreets aangaande die redaksionele prosesse wat aan die kanoniseringsfase van die Nuwe-Testamentiese briewe voorafgegaan het. Dit is byvoorbeeld 'n vraag waarom Polikarpus nog in die tweede eeu van meerdere briewe van Paulus aan die Filippense praat.

Eckart Reinmuth kommentarieer die 2 Tessalonissensebriewe. 1 Tessalonissense is 'n bewoë brief wat aan ons 'n besondere blik gee op Paulus as gemeentlike pastor. Die moderne leraar kan uit hierdie skrywe veel lering trek oor die gesindheid waarin hy sy pastorale werk behoort te verrig. Dit is ook 'n goudmyn vir die prediking oor die eskatologiese verwagting van die kerk. Reinmuth beskou 1 Tessalonissense 2:13-16, wat so 'n skerp aanval op die Jode bevat, opvallend genoeg nie as 'n interpolasie nie. Daarteenoor sien hy 2 Tessalonissense as 'n pseudo-Paulusbrief wat rondom die eerste eeuwende geskrywe is en wat daartoe moes dien om

ernstige vrae rondom die paroesie en die verhouding van die Christen tot die gewoon-alledaagse in die lig van die paroesieverwagting te beantwoord.

Peter Lampe behartig die Filemonbrief in sy kenmerkende pittige styl. Verfrissend nuut is sy oorspronklike benadering tot die briefsituasie. Tradisioneel is nog altyd aanvaar dat Onesimus as slaaf ontvlug het en dat Paulus hom nie net na Christus toe gelei het nie, maar ook oorreed het om weer na sy baas terug te keer. Lampe gooi die situasie egter oor 'n ander boeg: Daar het 'n krisis tussen Filemon en Onesimus ontstaan; Onesimus vlug, nie om aan sy posisie as slaaf te probeer ontkom nie, maar om Paulus as vriend van Filemon, te versoek om vir hom in te tree en tussen hom en sy baas te bemiddel. Lampe versterk sy teorie met behulp van talle regs-tekste waarin hierdie soort bemiddelingsituasie voorkom. Die krag van sy teorie lê in die feit dat Onesimus nie in Efese of in die "buiteland" probeer onderduik het nie, maar juis vir Paulus opsoek. Dis jammer dat hierdie baie verdienstelike kommentaarbundel vanweë die struikelblok van die Duits nie vir al ons predikante en gelowiges toeganklik is nie. Diegene wat hierdie probleem egter kan oorbrug, sal ryklik beloon word. Die prys van hierdie werk is nie bekend nie, maar juis vanweë sy groot oplaag en sy kernagtige aanbieding is di gewoonlik een van die beste kopies ten opsigte van Duitse teologiese literatuur.

A B du Toit

B Witherington III. *The Acts of the Apostles. A Socio-Rhetorical Commentary*. Eerdmans, Grand Rapids 1998: 875 pp. Prys: \$50-00.

Ben Witherington III is tans een van die mees aktiewe Noord-Amerikaanse Nuwe Testamentici wat akademiese publikasies betref. Gedurende die afgelope paar jaar het hy byvoorbeeld kommentare die lig laat sien op 1 en 2 Korintiërs en Galasiërs, asook twee monografieë op Paulus en 'n boek of wat oor Jesus. Ek het sy lywige sosio-retoriese kommentaar op Handeling met groot verwagting ter hand geneem. Witherington het homself immers reeds onderskei as 'n erkende navorser wat 'n verskeidenheid van metodologiese invalshoeke effektief benut in sy analyses van Bybelse materiaal. In genoemde opsig het hierdie kommentaar dan ook nie teleur gestel nie. Dit is verder ook in 'n maklik leesbare styl geskryf en gevul met nuttige historiese data, grondige eksegetiese analyses en goeie ekskurse, of soos wat Witherington dit noem: "closer looks," rakende relevante kwessies binne Handeling. Veral sy grondige kennis van antieke historiografie, en met name, skrywers soos Thukidides en Polibius, word effektief benut in die

begroning van sy eie standpunt dat Lukas homself in Handeling as 'n ernstige religieuse historikus voorhou.

Witherington verstaan Handeling as 'n geskrif wat duidelike ooreenkomste met Griekse geskiedwerke vertoon, sowel as met Hellenisties-Joodse historiografieë, met hulle kenmerkende apologetiese tendense. Geskryf deur Lukas, 'n ooggetuie van sommige van die gebeure waaroor hy berig lewer, sien Handeling, aldus Witherington, die lig iewers in die laat 70's of in die vroeë 80's van die eerste eeu. Lukas se oogmerk is hermeneuties: hy poog om die betekenis van die historiese gebeure waaroor hy skryf aan sy lesers te kommunikeer. Met name wil hy die motief van God se plan en die vervulling van die Skrifte in die wêreldwye uitdra van die evangelie deur volgelinge van die opgestane Jesus benadruk.

Alhoewel Witherington deurgaans insigte vanuit die velde van die retoriek, die sosiale wetenskappe en narratologie benut, kry mens die gevoel dat die subtitel van die kommentaar: "A socio-rhetorical commentary," dalk nie 'n akkurate weerspieëling van die inhoud is nie. Myns insiens sou iets soos "a socio-historical commentary" meer reg laat geskied het aan die aard en inhoud van hierdie werk. Witherington bied, soos hierbo gesê, deurgaans handige historiese informasie rakende 'n wye verskeidenheid van sake aan, soos sy indringende besprekings van antieke burgerreg; die verhouding tussen die vroeë Christendom en ander godsdienste; die rol van vroue in die kerk; die posisie van godvresendes binne die Judaïsme; die benutting van antieke handelsroetes; ensovoorts. Trouens, genoemde besprekings is juis die groot winspunt van die kommentaar. Maar van 'n ernstige retoriese analise van die teks van Handeling kom daar nie op die ou end so baie tereg dat dit reg laat geskied aan die gekose subtitel van die kommentaar nie. Vir enige student en geïnteresseerde leser is die magdom sosio-historiese informasie wat in hierdie kommentaar vervat is egter van onskatbare waarde vir die verstaan van die Nuwe Testament. Hierdie kommentaar is daarom 'n moet vir enige persoon wat Handeling van naderby wil leer ken.

S J Joubert

OU TESTAMENT

R J Berry (ed), *The care of creation*. Focusing concern and action, Leicester: Inter-Varsity Press 2000, 213 pp.

Artikels van twintig skrywers word in dié boek byeengebring om verdere lig op *An Evangelical Declaration on the Care of Creation* te werp. Die deklarasie is gebore uit leiers van Evangeliese kerke se frustrasie met die Wêreldraad van Kerke se reeks konsultasies oor Geregtigheid, Vrede en die Integriteit van die Skepping in 1990. Die konsultasies konkludeer dat die eksploitasie van die skepping hoofsaaklik aan die bybelse stelling dat die mens die kroon van die skepping is (Gen 1:28), gewyt kan word. Die Teologiese Kommissie van die Wêreld Evangeliese Gemeenskap ontmoet in 1992 en vorm 'n Evangeliese Omgewingsnetwerk (*Evangelical Environment Network - ENN*). Die deklarasie is die produk van teologiese denke in dié Netwerk (EEN), en word in 1994 gepubliseer. Intussen het honderde Evangeliese leiers aan weerskante van die Atlantiese Oseaan hul handtekening onder die deklarasie geplaas. 'n Afskrif van die deklarasie word in die boek vervat (pp 18-22).

Berry (p 26) en Sider (p 44) skryf die gedagte dat die ekologiese krisis grotendeels aan die Christelike godsdiens te wyte is, deels aan die rekening van White toe. White het in 'n invloedryke artikel in 1966 beweer dat die mens die opdrag om die aarde te onderwerp, gebruik het om die aarde en sy hulpbronne te eksploiteer (White se artikel kom ook in die boek voor, pp 31-42). Beide skrywers toon aan dat White se uitspraak op swak eksegeese berus.

Feit is: "With power of hands and minds amplified by machines, our impact exceeds that of great floods, hurricanes and earthquakes. The time has come when we can envisage the end of nature; the time has come to realize that we are able to destroy the earth" (DeWitt, p 61). En die Christelike kerk swyg steeds tot 'n groot mate oor die ekologiese ramp wat besig is om te ontvou, en wat die wêreld vir volgende geslagte onbewoonbaar kan maak. Die moderne mens het die natuur gedegradeer deur:

- * die aarde se energie-uitruiling met die son te verander, wat tot globale opwarming en vernietiging van die beskermende osoonlaag lei;
- * vernietiging van grondoppervlakte deur erosie, versou-ting en verdroging – 1% van reënwoude, of 22 hektaar per minuut, word jaarliks vernietig, terwyl reënwoude 7% van die aarde se grondoppervlakte uitmaak en 60% van alle spesies huisves;

- * ontbossing van 100 000 vierkante kilometer jaarliks, en oorbenutting van dieselfde grootte jaarliks – dit is ‘n area so groot soos Ysland;
- * die uitwissing van spesies – drie spesies plante en diere word daaglik uitgewis;
- * besmetting van water;
- * skepping van afval en globale vergiftiging deur wat in die lug en water vrygestel word.

Die deklarasie is deels gebaseer op die besef dat die mens sy leefomgewing beskuldig het, maar ook op ‘n hulpelose gevoel by individue oor wat gedoen kan word om die vernietigingsproses te keer of om te draai. Christene vaar tussen die Scilla van prediking wat ekologiese rampe as ‘n teken van die eindtyd en laaste oordeel beskryf, en die Charibdis van panteïsme wat die natuur vergoddelik, en groot aanhang in New Age-filosofieë geniet. Daarom is dié boek welkom en tydig. Want dit bied ‘n deeglike teologiese en pragmatiese besinning oor Christene se verantwoordelikheid teenoor die skepping.

Die boek bestaan uit vier dele: ‘n rasionaal vir die deklarasie en boek word gebied, waarna die konteks geskets word waarbinne die deklarasie en boek ontstaan het. Hierna word kommentaar in veertien artikels op die deklarasie gegee. Hoogtepunte is die artikels van Marshall, Bauckham, Moltmann en Houghton. Hierop volg gevolgtrekkinge (pp 177-183).

Die werk is slegs inleidend tot die problematiek van teologie se besinning oor ekologie. Die artikels is almal kort, en bied slegs enkele riglyne. Tog het die werk nut, omdat dit Christene (asook teoloë) se aandag op ‘n problematiek vestig wat oorlewingsbelangrik geword het.

M Nel

L Jonker, *Hierdie God ... telkens weer nuut*, ‘n Bybelstudie-reeks vir groepe of individue, Wellington, Lux Verbi 2000, 70 pp. Prys onbekend.

Talle gemeentes gebruik kategoriale en ander kleingroepe om lidmate effektief te bedien. En Bybelstudie in een of ander vorm staan hoog bo-aan die agenda van meeste van die kleingroepe. Predikante en groepleiers in dié gemeentes is voortdurend op soek na geskikte materiaal. Met hul reeks, *Byderwetse Bybelstudie*, voorsien Lux Verbi in dié behoefte. Jonker se studie is die sewende werk in die reeks.

Die skrywer bied twaalf studies aan die hand van ses Ou Testamente-tiese temas of tradisies. Die temas is: die skepping, die aartsvaders, die uittog uit Egipte, die beloofde land, Sion en koning Dawid. Die studies

neem 'n chronologiese lengtesnit deur die geskiedenis van Israel. Die invalshoek is vanuit die Ou Testament, alhoewel Nuwe Testamentiese perspektiewe telkemale bygebring word.

Die werk is uiteraard op lidmate gerig. Tog slaag Jonker daarin om die materiaal wat die inhoud van moeilike teologiese debatte vorm, met enkele penstrepe te verduidelik. So skryf hy oor die voorkoms van twee skeppingsverhale (Gen 1:1-2:4a en 2:4b-25) in minder as 'n bladsy. Ek meen hy is suksesvol in sy verduidelikings. Ongelukkig noop die vereenvoudiging die skrywer om keuses uit te oefen as hy byvoorbeeld ontstaansdatums en ontstaansomstandighede kies, en hy doen dit deur sy keuses mildelike met "waarskynlik" te kwalifiseer (bv pp 15, 21 en 26). 'n Ekstra sin of twee sou hom in staat gestel het om ander moontlikhede op sy keuses te stel, en te verduidelik hoekom hy byvoorbeeld die sesde bo die vierde eeu as ontstaansdatum verkies.

Elke studie begin met 'n afdruk van die Skrifgedeelte. Dat die Bybelse gedeelte sonder teksaanduidings gegee word, is 'n pluspunt. Lidmate se lees van die teks word dikwels deur vers- en hoofstukindeling gekondisioneer. Ná die Bybelteks volg enkele besprekingsvrae, meestal aan die hand van 'n Skrifgedeelte wat betrekking op die tema het, en tot 'n gebed in die groep lei. Hierna gesels die groep saam, voordat hulle by die afgedrukte Bybelteks kom. Die studie sluit af met vrae wat poog om kennis wat verwerf is, te integreer. Aan die einde kom notas voor, wat die betrokke tema en Bybelteks verduidelik. Dié notas is uiters handig, veral omdat groeplede voor die tyd dit kan bestudeer.

Die waarde van die boek kon verhoog geword het deur groter spasies en lyne na vrae te bied, waar groeplede hul insigte kon neerpen.

Ek meen dr Louis Jonker, leraar van die NG gemeente Stellenbosch-Welgelegen, se boek gaan groot nut vir Bybelstudie in klein groepe asook vir individue hê. Die skrywer het die Ou Testamentiese wetenskap 'n guns gedoen om dié insigte aan lidmate te ontsluit.

M Nel

J G Millar, *Now Choose Life. Theology and ethics in Deuteronomy* (New Studies in Biblical Theology 6), Apollos 1998, 216 pp. Prys R140-00.

Die Oxford-alumnus en Presbiteriaanse predikant Dr J Gary Millar se bydrae tot die "New Studies in Biblical Theology" is saamgestel in ooreenstemming met die oogmerk van die reeks, naamlik om "denkende Christene te help om hul Bybel beter te verstaan". Die werk staan weldeeglik in interaksie met die relevante wetenskaplike literatuur, maar word nie met tegniese taal belaaie nie.

Die doel van die betrokke monografie is om te toets of die stelling geldig is, dat 'n oorbeklemtoning van die bronne- en redaksiekritiek in die afgelope jare, lesers blind gemaak het vir die literêre en teologiese samehangendheid van die boek Deuteronomium (p 39). Alhoewel die monografie op Deuteronomium fokus, word dit ingelei deur 'n navorsingsgeskiedenis van Ou-Testamentiese etiek in die algemeen. Hier lê Millar telkens klem op die diversiteit van Israel se sosio-historiese situasie. Hy beoordeel die werke wat hy bespreek hoofsaaklik in terme van hul inagneming al dan nie van hierdie aspek.

Millar se hantering van die moontlike beïnvloeding van Deuteronomium deur Ou Nabye Oosterse lojaliteitsede is redelik eensydig (hoofstuk een, "Ethics and covenant"). Sy keuse teen vergelyking met ONO-materiaal en vir 'n eenvoudige karakterisering van die taal van Deuteronomium as "diplomatiek", word nie met argumente begrond nie. Enigeen wat vandag die tema "Deuteronomium en ONO lojaliteitsede" wil behandel, moet hom- of haarself vergewis van die sterk argumente van beide Otto (tallose verwysings) en Steynmans (*Deuteronomium 28*, 1995). Millar se versuim om dit te doen, veroorsaak dat sy argumente in hierdie verband ongelukkig nie ernstig geneem kan word nie.

Sy hantering van die kompleksiteit rondom die indeling van die hoofstukke van Deuteronomium beïndruk egter meer. Alhoewel hy steeds poog om 'n konserwatiewe standpunt te huldig, maak hy talle opmerkings wat wel-deurdag en bruikbaar is. Om die tema volledig binne 'n paar paragrawe af te handel, is onmoontlik, maar Millar maak goeie gebruik van die ruimte tot sy beskikking.

Millar slaag daarin om sommige van die belangrikste temas binne die huidige Deuteronomiumnavorsing aan te spreek: die betekenis van "*huqqim umishpatim*" (p 75-84), die verhouding tussen die Horebverbond en die Moabverbond (p 80-88), die rol van Deuteronomium 28:69 (p 91), die verhouding tussen die wette wat 'n sentrale heiligdom vereis (die *maqom*-wette) en res van Deuteronomium (p 99-104), die verhouding tussen die Dekaloo in Deuteronomium 5 en die wetskorpus van Deuteronomium 12-26 (p 106-108), offerpraktyke in Deuteronomium (p 111-114), 'n etiek van broederskap (p 120-122) en die feeste in Israel (p 123-125). Wanneer die skrywer dit op homself neem om 'n etiese bespreking van die *hele* Deuteronomiese wet aan te pak (hoofstuk 3, "Ethics and law"), is hy baie moedig. Onvermydelik moet so 'n vers-vir-vers-bespreking redelik oppervlakkig bly en 'n mens kry die gevoel dat hierdie hoofstuk nie van dieselfde kwaliteit is as die vorige nie. Sy hoofstuk 4, "Ethics and the nations", beïndruk weer meer. Hoofstuk 5 probeer 'n soort antropologie van Deuteronomium aanbied ("Ethics and human nature"), maar hierdie hoofstuk bied 'n baie donker blik op die menslike natuur. Of hierdie pessimisme werklik ten grondslag van Moses (Millar se Deuteronomium-

skrywer) se denke lê, is te bevraagteken. In 'n paar slotwoorde betrek hy dogmatiese beginsels uit die Gereformeerde teologie by sy argument.

Of 'n mens telkens vakkundig met die interpretasie van Millar kan saamstem, moet elke leser self besluit. Keer op keer maak hy die keuse om die teks as 'n absolute geheel te beskou, en verwerp selfs sommige van die mees gevestigde interpretasies rondom die datering van teksgedeeltes. Die *teologiese* samehang tussen eenhede wat tradisioneel in die histories-kritiese navorsing van mekaar geskei word, geniet groot aandag in Millar se hantering van die teks: hy laat geen ruimte vir eksiliese of post-eksiliese byvoegings tot die teks nie – trouens, hy wil die geheel Mosaïes dateer en verwysings wat 'n ballingskap beskryf, profeties verstaan ('n Tipiese voorbeeld van sy benadering kan 'n mens in sy bespreking van die vloeke van Dt 27 en 28 sien).

Hierdie werk kan aanbeveel word as preekhulp en bybelstudiehulp in soverre dit waardevolle teologiese insigte bied. Vir die voer van fyn wetenskaplike argumente kan die monografie ongelukkig nie aanbeveel word nie. Dit kan ten slotte getipeer word as voorbeeld van 'n sterk behoudende teks-immanente lees van Deuteronomium.

H de Vos